Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2015, ss. 189-192
Journal of Theology Faculty of Bülent Ecevit University, Vol. 2, No. 1, 2015, pp. 189-192

Kitap Tanıtımı / *Book Review*

AKIL VE ERDEM

İbrahim KALIN

Küre Yayınları, 2013

Zeynep K. TAN*

21. Yüzyıl, yeni bir Türkiye paradigmasının doğuşuna şahit olurken, bir süredir Batı tarzı düşünme sistemlerinin gölgesinde kalmış erdem, hikmet, tefekkür gibi kavramlar Türkiye'nin iç ve dış siyasetine yeni bir meşruiyet çerçevesi çizen değerler olarak tekrar zikredilmeye başlamıştır. Sağ, sol ve liberal siyaset geleneklerinin kavram sekansları içine hapsettiği Türkiye tasavvuru, bu dönüşümü izahta olduğu gibi bu dinamizme bir ufuk çizme noktasında da yetersiz kalmaktadır. İbrahim Kalın'ın *Akıl ve Erdem* kitabı bu öze dönüş'e bir metodoloji sunması, kavramsal düzeyde bir istikamet belirlemesi ve içkin nedeni başka nedensellik süreçlerine bağımlı olmaktan kurtarması açısından önemli bir çalışmadır. Yerel ile küresel, tarih ile bugün, gelenek ile modernlik ve birey ile cemaati geniş bir medeniyet tasavvuru içinde meczedebilmek için Türkiye'nin yeni bir muhayyileye ihtiyaç duyduğu tezinden hareket eden bu eserin iki temel kaygısı olduğunu söylemek mümkün; söz konusu medeniyet tasavvurunun yapıtaşlarına temas etmek ve bu yapıtaşları ile yeni bir ben-tasavvuru inşa etmek. Kitap, kurgusunu ise Kalın'ın 'muhasebe' ve 'inşa' olarak ifade ettiği bu iki düzlem arasındaki dinamik ve sürekli ilişkiye borçludur. Zira kitabin ilk kısmında 'muhasebe' başlığı altında çizilen arka plan ile 'inşa' başlığı altında önerilen erdemli toplum modeli, çalışmanın geri kalanında birbiri ile anahtar kavram ve şahsiyetler üzerinden teşekkül eden interaktif bir ilişki içine girer. Merkezleri aynı kalacak şekilde iç içe geçmiş iki çembere benzetebileceğimiz bu iki eylemi İbrahim Kalın, farklı bilme türleri arasında epistemik bir bütünlük öngören tek bir ifade ile karşılar, 'toplumsal muhayyile'.

Muhayyile kelimesinin bu kitapta, hayali, fantastik gibi anlamlarına indirgemeksizin, klasik İslam düşüncesinde varlık bulduğu kuşatıcı sekliyle kullanımı, çalışmanın 'muhasebe' alanını genişleten ve çok boyutlu hale getiren bir tercihtir. Meşşailere göre duyularla akli gerçekler arasında epistemik bir

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *(zeynep.kottanistanbul.edu.tr)*

bağ işlevi gören ve somut veriler, mantıksal önermelerle beraber mitler ve dini gerçeklerden beslenen tahayyül melekesini İşraki gelenek insanın dışında bulunan ve insan zihninin ürünü olmayan bir hayal alemine yaslar. Bu açılımla beraber, toplumsal muhayyile dediğimiz şey de bireysel ve toplumsal olanın ötesinde ontolojik gerçeği yansıtan bir tecelliye dönüşür. İbrahim Kalın, bu izah gereği çok boyutlu bir anlama kavuşan 'toplumsal muhayyile'nin dünya görüşü, medeniyet anlayışı ve varlık tasavvuru katmanlarını Türkiye örneği üzerinden açarken, öte taraftan kozmik düzen, erdemli toplum ve siyaset arasındaki kadim ilişkiye dikkat çeker ve 'kendine atıfla' (*self referential*) bir meşruiyet zemini kuran modern sistemleri eleştirir. Bilen öznenin ötesinde daha büyük bir varlık dairesini esas alan klasik gelenekte, siyaset felsefesi ve metafizik birbirini tamamlayan disiplinlerdir. Hem dikey, hem yatay açılabilen bir mefhum ve insanın insan, tabiat ve kozmik düzen ile ahengini sağlayan, hem aşkın, hem içkin bir ilke olan 'erdem' bu iki disiplinin birleşme noktasıdır. Bu gerçekten hareket eden Farabi, *Erdemli Şehir*'de siyasi yönetim biçimlerini anlatmadan önce, erdemli toplumun mufassal bir tasvirini yapar. *Akıl ve Erdem*'in metafizik, kozmoloji, etik ve siyaset felsefesi alanlarına birlikte teması, aynı integral varlık tasavvuruna yaslanmasının sonucu olabilir. 19. Ve 20. Yüzyılın varlığın anlamını onun münferit yansımalarına indirgeyen anlayışının zımni bir eleştirisi olarak okunabilecek bu tercih, aynı zamanda Türkiye'de cumhuriyet tecrübesinin bir sonucu olarak tanıştığımız ve indirgemeci Aydınlanma felsefesinin yüzeysel ve çarpık adaptasyonları ile inkisara uğrayan Türkiye'nin toplumsal muhayyilesini onarma ve dolayısıyla Osmanlı sonrası Türk toplumunu kendi kökleri ile barıştırma çabası olarak da görülebilir. Kalın'ın Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal potansiyelini bütün yönleri ile harekete geçireceğini söylediği bu barış, Türkiye'nin asli normlarına dönüşü, başka bir deyişle normalleşmesidir. İbrahim Kalın Türkiye'nin insan hakları, birey-devlet ilişkisi, Kürt sorunu, Alevi kimliği ve dini azınlıklar gibi temel ve köklü sorunlarının çözümünü bu normalleşme sürecine bağlar.

L. Wittgenstein "dilimin sınırları, dünyamın sınırlarını imler" derken tahayyülün temeline sözcükleri yerleştirir. *Akıl ve Erdem* kitabında İbrahim Kalın, Türkiye'nin müşterek tahayyülünün derinlikli bir muhasebesi sonucu olarak gerekli gördüğü onarıma bir yapı söküm faaliyeti ile başlar. Dilin tarihselliği içinde yer ve bağlam değiştiren medeniyet, özgürlük, şiddet, barış, çoğulculuk, güvenlik, akıl ve felsefe gibi kavramların Anglo-sakson yorumunun mutlaklaştırılıp, diğer yorumların marjinalize edildiği gerçeğinden hareketle kitabın ikinci kısmında Kalın, bu kavramları bir yapı-çözümüne tabi tutar. Kalın, kitabın 'Muhasebe' ve 'İnşa' bölümlerini takip eden "Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş" kısmında, medeniyet kelimesini modernizm ve Avrupa-merkezcilikle ilişkilendirmeksizin, onu çok boyutlu bir varlık tasavvurunun ilmeklerini açan bir anahtar kavram olarak kullanılır. "İslam, Şiddet ve Barış: Temel Kaynaklara bir Bakış" başlığını taşıyan dördüncü bölüm dindarlık ile şiddet arasında kurulan ve modern dünya görüşünün bir sonucu olan sözde ilişkiyi

klasik kaynaklar ışığında tashih ederken, beşinci bölümde İslam'ı paranteze alan rölativist bir çoğulculuğu, farklılıkların bir değerler hiyerarşisine tabi olarak birlikte yaşadığı, kozmopolitizm ile tebdil etmeyi önerir. Kitabın "Kültürel Daralma, İrfan ve Açık Ufuk" bölümünde ise kültürün statik ve dinamik tanımlarına Mali'deki Cenne Camisi üzerinden yeni bir tanım geliştirir. Yıl boyunca iklim şartlarından yıpranan Cenne camisinin duvarları, her bahar Mali halkı tarafından yeni bir çamur tabakası ile kaplanır. Kültür, Kalın'a göre tıpkı Cenne camisi gibi, "maddesi sürekli değişen, sureti aynı kalan bir cevherdir."[1]

Derrida 2004 yılında verdiği bir demeçte Avrupa'nın İslam hakkındaki kavramsal kurgusunun bir yapı-çözümüne tabi tutulmasını önerirken, Fransa'nın işgali altındaki Cezayir'de dünyaya gelen bir çocuk olarak, nehrin iki tarafını da gördüğünü söyler. *Akıl ve Erdem*'in mezkur anahtar kavramlar üzerinden yürüttüğü Türkiye'nin toplumsal tahayyülünü muhasebe ve yeniden inşa faaliyetini bu denli güçlü kılan belki en önemli özellik, nehrin iki tarafını da görmesidir. Zira kitap, çözdüğü kavramları, başka varlık tasavvurları çerçevesinde ve Mevlana, Molla Sadra ve Davud el-Kayseri gibi ilim adamlarının felsefeleri üzerinden özellikle son dört başlıkta tekrar yapılandırırken, Ortaçağ Hristiyan teolojisinin Plotinus'tan alarak geliştirdiği *via negativa*'yi, Eş'ari kelamcıların tenzihçi ilahiyatı ve Hint düşüncesinin *neti neti* (ne o, ne o) doktrini ile birlikte okur; 'tefekkür'ü Molla Sadra ve Heidegger düşünce sistemlerine atıfla 'hakikatin aracısız tecrübesi' olarak tanımlar; Gazali'nin *Tehafütu'l-Felasife* ile yaptığı Aristocu gelenek eleştirisini, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nin yanına koyar, erdeme Diyojen, Farabi ve Sicistani örneklerinden yola çıkarak bir ben'i geride bırakma ameliyyesi olarak bakar ve buradan hareketle bir erdemli toplum projesi önerir.

Modernite öncesi felsefenin gayesi kişiyi, mertebesine göre hakikatin bilgisine ulaştırmaktır. İslam metafiziğine göre ise doğru bilginin en temel vazifesi dönüştürücü olmasıdır. Erdemli bir hayata götürmeyen bilgiyi kusurlu kabul eden kadim gelenekler için her düşünsel macera aynı zamanda manevi bir yolculuktur. İbrahim Kalın, Sühreverdi'nin felsefesinin temeli olarak vaz ettigi "işrak olmadan idrak olmaz"[2] ilkesinden yola çıkarak, Türkiye'nin toplumsal muhayyilesini oluşturan, din ve irtica korkusu, batılılaşma sürecinin sancıları, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte yaşanan ölçek küçülmesinin toplumsal hafızada yol açtığı travmalar, ulus-devlet projesinin etnik kimliklerde yarattığı buhran gibi meseleleri tarihsel seyri içinde ve kavramsal düzeyde izah ettikten sonra, devlet ve kurumların merkezi yerini, millet ve erdemli toplumun aldığı, varlık hiyerarşisini gözeten, izafi ve sübjektif değil fakat ontolojik ve evrensel bir adalet tasavvuruna yaslanan bir toplum modeli teklif eder. Bu açıdan 'akıl' ve 'erdem' kelimelerinin kitabın başlığında bu sırayla terkibi oldukça manidardır.

1 s. 263
2 s.30

Zira muhasebe, akıl; inşa ise erdem ilkeleri üzerinde temellenmektedir. Toplumsal muhayyilenin akıl yolu ile aydınlığa kavuşan dinamikleri, idrak ile varlık sahası bulacak erdemli bir toplum modeli için tekrar teşekkül eder.

Kitabın Künyesi:
Yazar: İbrahim Kalın
Yayın Tarihi: Kasım 2013
Yayına Hazırlayan: Nermin Tenekeci
Yayınevi: Küre Yayınları
Sayfa Sayısı: 416